

TŁUMACZENIA

MONUMENTA AERE PERENNIORA

ANTONI DĘBIŃSKI

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

[KOMENTARZ] DO USTAWY JULIJSKIEJ
O SPRZENIEWIERZENIU, ŚWIĘTOKRADCACH
I ZATRZYMUJĄCYCH [PIENIĄDZE PUBLICZNE]
13 TYTUŁ 48 KSIĘGI DIGESTÓW
TEKST – TŁUMACZENIE – KOMENTARZ

Zamieszczony poniżej 13 tytuł 48 księgi *Digestów*, przez kompilatów justyniańskich nazwany *Ad legem iuliam peculatus et de sacrilegis et de residuis*, zawiera fragmenty dzieł jurystów rzymskich okresu klasycznego, Ulpiana, Paulusa, Marcianusa, Venuleiusa Saturninusa, Marcellusa, Modestyna oraz Papiniana. Zgrupowane teksty, co zapowiada już nazwa tytułu, stanowią wypowiedzi na temat przestępstwa sprzeniewierzenia majątku publicznego. Przestępstwo to stanowiła kradzież lub przywłaszczenie rzeczy ruchomych (przede wszystkim pieniędzy) stanowiących własność państwa (*peculatus*) lub rzeczy poświęconych bóstwom (*sacrilegium*). Odrębnym (od okresu końca republiki) przestępstwem było przywłaszczenie pieniędzy państwowych przez urzędnika, któremu zostały one powierzone (*crimen de residuis*). Podstawowe uregulowania odnośnie do tych przestępstw zawierała wydana przez Augusta – przywoływana przez niektórych autorów tekstów zamieszczanych w omawianym – *lex Julia peculatus*, której częścią najprawdopodobniej stanowiła *lex Iulia de residuis*.

DIGESTA IUSTINIANI AUGUSTI
AD LEGEM IULIAM PECULATUS
ET DE SACRILEGIS ET DE RESIDUIS

D. 48,13,1 (*ULPIANUS libro quadragesimo quarto ad Sabinum*):

Lege Iulia peculatus cavetur, ne quis ex pecunia sacra religiosa publicave auferat neve intercipiat neve in rem suam vertat neve faciat, quo quis auferat intercipiat vel in rem suam vertat, nisi cui utique lege licebit: neve quis in aurum argentum aes publicum quid indat neve immisceat neve quo quid indatur immisceatur faciat sciens dolo malo, quo id peius fiat.

D. 48,13,2 (*PAULUS libro undecimo ad Sabinum*):

Lege Iulia de residuis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in usum aliquem retinuit neque in eum consumpsit.

D. 48,13,3 (*ULPIANUS libro primo de adulteries*):

Peculatus poena aquae et ignis interdictionem, in quam hodie successit deportatio, continet. porro qui in eum statum deducitur, sicut omnia pristina iura, ita et bona amittit.

D. 48,13,4 (*MARCIANUS libro quarto decimo institutionum*):

pr. Lege Iulia peculatus tenetur, qui pecuniam sacram religiosam abstulerit interceperit.

1. Sed et si donatum deo immortalis abstulerit, peculatus poena tenetur.

2. Mandatis autem cavetur de sacrilegiis, ut praesides sacrilegos latrones plagiarios conquirant et ut, prout quisque deliquerit, in eum animadvertant. et sic constitutionibus cavetur, ut sacrilegi extra ordinem digna poena puniantur.

DIGESTA JUSTYNIAŃSKIE
[KOMENTARZ] DO USTAWY JULIJSKIEJ
O SPRZENIEWIERZENIU, ŚWIĘTOKRADCACH
I ZATRZYMUJĄCYCH [PIENIĄDZE PUBLICZNE]

D. 48,13,1 (ULPIANUS w księdze czterdziestej czwartej *Komentarza do dzieła Sabinusa*)

Ustawą julijską o sprzeniewierzeniach [publicznych pieniędzy] strzeżę się, aby nikt nie brał pieniędzy przeznaczonych na cele uświęcone, religijne lub publiczne, ani nie kradł, ani nie przeznaczał na własny użytek, ani nie sprawiał, aby ktoś brał, kradł albo przeznaczał na własny użytek, chyba, że tylko ten, komu na mocy ustawy będzie wolno: i aby nikt niczego nie dodawał ani nie domieszywał [innych substancji] do złota, srebra, miedzi celem ich dewaluacji, i aby nic tym bardziej nie było dodawane, domieszywane przez tego, kto czyniłby to świadomie (rozmyślnie), ze złym zamiarem.

D. 48,13,2 (PAULUS w księdze jedenastej *Komentarza do dzieła Sabinusa*)

Na podstawie *lex Iulia* o funduszach zatrzymanych karze podlega ten, kto zatrzymuje pieniądze publiczne przeznaczone na jakiś określony cel i nie przeznacza go na ten cel.

D. 48,13,3 (ULPIAN w księdze pierwszej *O cudzołóstwie*):

Karą, jaką wymierza się za sprzeniewierzenie [publicznych pieniędzy] jest pozbawienie wody i ognia, którą obecnie zastępuje deportacja. Ten zaś, kto doprowadzany jest do takiego położenia, traci zarówno wszystkie poprzednie prawa, jak i dobra.

D. 48,13,4 (MARCJANUS w księdze czternastej *Instytucji*):

pr. Na mocy *lex Iulia* o sprzeniewierzeniu [pieniędzy publicznych] podlega karze ten, kto zabierze lub weźmie pieniądze przeznaczone na cele uświęcone lub religijne.

1. Lecz także jeżeli zabierze rzeczy ofiarowane nieśmiertelnemu bogu, podlega karze za sprzeniewierzenie [publicznych pieniędzy].

2. W [cesarskich] mandatach o świętokradztwie postanawia się, aby namiestnicy badali [sprawy] świętokradców, rozbójników i porywaczy

D. 48,13,5 (*MARCIANUS libro quarto decimo institutionum*):

pr. Lege iulia de residuis tenetur is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit aliave qua causa pecunia publica resedit.

1. Sed et qui publicam pecuniam in usu aliquo acceptam retinuerit nec erogaverit, hac lege tenetur.

2. Qua lege damnatus amplius tertia parte quam debet punitur.

3. Non fit locus religiosus, ubi thesaurus invenitur: nam et si in monumento inventus fuerit, non quasi religiosus tollitur. quod enim sepelire quis prohibetur, id religiosum facere non potest: at pecunia sepeliri non potest, ut et mandatis principalibus cavetur.

4. Sed et si de re civitatis aliquid subripiat, constitutionibus principum divorum traiani et hadriani cavetur peculatus crimen committi: et hoc iure utimur.

D. 48,13,6 (*MARCIANUS libro quinto regularum*):

Divi severus et antoninus cassio festo rescripserunt, res privatorum si in aedem sacram depositae subreptae fuerint, furti actionem, non sacrilegii esse.

D. 48,13,7 (*ULPIANUS libro septimo de officio proconsulis*):

Sacrilegii poenam debet proconsul pro qualitate personae proque rei condicione et temporis et aetatis et sexus vel severius vel clementius statuere. et scio multos et ad bestias damnasse sacrilegos, nonnullos etiam vivos exussisse, alios vero in furca suspendisse. sed moderanda poena est usque ad bestiarum damnationem eorum, qui manu facta templum effregerunt et dona dei in noctu tulerunt. ceterum si qui interdium modicum aliquid de templo tulit, poena metalli coerendus est, aut, si honestiore loco natus sit, deportandus in insulam est.

i aby ich karali zgodnie z tym, kto jakiego wykroczenia się dopuścił. Także i w konstytucjach [cesarskich] postanawia się, aby świętokradców karać odpowiednią karą w postępowaniu *extra ordinem*.

D. 48,13,5(4,3) (MARCIANUS w księdze czternastej *Institucji*):

pr. Na mocy *lex Iulia* o funduszach zatrzymanych podlega karze ten, u kogo pozostały pieniądze publiczne które otrzymał z tytułu wynajmu, kupna, zaopatrzenia w żywność lub z jakiegokolwiek innej przyczyny.

1. Lecz ustawie tej podlega także ten, kto pieniądze publiczne otrzymane na jakiś cel zatrzymał i ich nie wypłacił.

2. Skazany na mocy tej ustawy karany jest ponad trzecią częścią tego, co jest winien.

3. Nie staje się religijnym miejsce, gdzie znajduje się skarb; nawet jeśli zostałyby znalezione w grobowcu, zabiera się [go] nie jako religijny. To bowiem co zabrania się komuś pochować, to nie może stać się religijnym; pieniądze zaś nie mogą zostać pogrzebane, jak stanowi się także w mandatach cesarskich.

4. Jeśli jednak ktoś zabierze coś z majątku państwa, w konstytucjach boskich cesarzy Trajana i Hadriana postanawia się, że dopuszcza się przestępstwa sprzeniewierzenia [publicznych pieniędzy]; i to prawo stosujemy.

D. 48,13,6(5): MARCIANUS w księdze piątej *Regul*):

Boscy Sewer i Antoninus odpowiedzieli Kasjuszowi Festusowi, że jeżeli złożona w świątyni rzecz prywatna zostanie zabrana, [możliwa] jest skarga z tytułu kradzieży, nie świętokradztwa.

D. 48,13,7(6) (ULPIAN w księdze siódmej *O obowiązkach prokonsula*):

Prokonsul powinien nakładać karę za świętokradztwo surowiej lub łagodniej, stosownie do przymiotów osoby, warunków sprawy, czasu, wieku i płci. Wiem też, że wielu skazywało świętokradców na walki z dzikimi zwierzętami, niektórzy także na spalenie żywcem, innych zaś na powieszenie na szubienicy. Należy jednak nałożyć karę walki z dzikimi zwierzętami na tych, którzy gwałtem włamali się do świątyni i zabrali

D. 48,13,8 (*ULPIANUS libro septimo de officio proconsulis*):

pr. Qui, cum in moneta publica operarentur, extrinsecus sibi signant pecuniam forma publica vel signatam furantur, hi non videntur adulterinam monetam exercuisse, sed furtum publicae monetae fecisse, quod ad peculatus crimen accedit.

1. Si quis ex metallis caesarianis aurum argentumve furatus fuerit, ex edicto divi pii exilio vel metallo, prout dignitas personae, punitur. is autem, qui furanti sinum praebuit, perinde habetur, atque si manifesti furti condemnatus esset, et famosus efficitur. qui autem aurum ex metallo habuerit illicite et conflaverit, in quadruplum condemnatur.

D. 48,13,9 (*VENULEIUS Saturninus libro secundo iudiciorum publicorum*):

Peculatus crimen ante quinquennium admissum obici non oportet.

D. 48,13,10 *VENULEIUS Saturninus libro secundo iudiciorum publicorum*.

pr. Qui tabulam aeream legis formamve agrorum aut quid aliud continentem refixerit vel quid inde immutaverit, lege iulia peculatus tenetur.

1. Eadem lege tenetur, qui quid in tabulis publicis deleverit vel induxerit.

D. 48,13,11 (*PAULUS libro singulari de iudiciis publicis*):

pr. Sacrilegi capite puniuntur.

1. Sunt autem sacrilegi, qui publica sacra compilaverunt. at qui privata sacra vel aediculas incustoditas temptaverunt, amplius quam fures, minus quam sacrilegi merentur. quare quod sacrum quodve admissum in sacrilegii crimen cadat, diligenter considerandum est.

nocą ofiary złożone bogom. Ponadto, ten kto zabrał za dnia ze świątyni coś nieznaczącego, winien być skazany na roboty w kopalni, a jeżeli jest nieco szlachetniej urodzony, winien być deportowany na wyspę.

D. 48,13,8(6,1) ULPIAN w księdze siódmej *O urzędzie prokonsula*):

pr. Kiedy publiczni niewolnicy zatrudnieni w mennicy państwowej przy pomocy matrycy państwowej wybiją dla siebie monetę lub ukradną wybitą, nie wydaje się, że dokonali fałszerstwa monety, lecz dopuścili się kradzieży monety publicznej, co przybliży się do przestępstwa sprzeniewierzenia [pieniędzy publicznych].

1. Jeśli ktoś z kopalni cesarskich ukradnie złoto lub srebro, na podstawie edyktu boskiego Piusa podlega karze wygnania albo ciężkich robót w kopalni, stosownie do godności osoby. Tego zaś, kto udzielił złodziejowi schronienia, traktuje się w taki sam sposób, a jeśli zostanie skazany za kradzież jawną, zaciąga infamię. Ten zaś, kto będzie miał nielegalnie złoto z kopalni i stopi je, zostanie skazany na karę w poczwórnej wysokości.

D. 48,13,9: (VENULEIUS SATURNINUS w księdze drugiej *Postępowania karnego*):

Nie należy oskarżać o przestępstwo sprzeniewierzenia [pieniędzy publicznych] popełnione [dawniej niż] przed pięciu laty.

D. 48,13,10(8) (VENULEIUS SATURNINUS w księdze trzeciej *Postępowania karnego*):

Ten, kto spiszową tablicę zawierającą ustawą lub urzędowy plan gruntów albo [tablicę] zawierającą coś innego, zerwie lub coś [w niej] zmieni, podlega karze na mocy *lex Iulia* o sprzeniewierzeniu [pieniędzy publicznych]. Tej samej ustawie podlega ten, kto w publicznych dokumentach dokonał usunięcia lub dodania czegoś.

D. 48,13,11 (PAULUS w jedynej księdze *O procesach karnych*):

pr. Świętokradców karze się śmiercią.

1. Świętokradcami są ci, którzy zagrabili rzeczy poświęcone będące własnością publiczną. Ci zaś, którzy targnęli się na rzeczy poświęcone należące do prywatnych osób albo na niestrzeżone świątynki (kaplice), zasługują na karę większą niż złodzieje, mniejszą zaś niż świętokrad-

2. Labeo libro trigensimo octavo posteriorum peculatum definit pecuniae publicae aut sacrae furtum non ab eo factum, cuius periculo fuit, et ideo aedituum in his, quae ei tradita sunt, peculatum non admittere.

3. Eodem capite inferius scribit non solum pecuniam publicam, sed etiam privatam crimen peculatus facere, si quis quod fisco debetur simulans se fisci creditorem accepit, quamvis privatam pecuniam abstulerit.

4. Is autem, qui pecuniam traiciendam suscepit vel quilibet alius, ad cuius periculum pecunia pertinet, peculatum non committit.

5. Senatus iussit lege peculatus teneri eos, qui iniussu eius, qui ei rei praeerit, tabularum publicarum inspiciendarum describendarumque potestatem fecerint.

6. Eum, qui pecuniam publicam in usus aliquos retinuerit nec erogaverit, hac lege teneri labeo libro trigensimo octavo posteriorum scripsit. cum eo autem, qui, cum provincia abiret, pecuniam, quae penes se esset, ad aerarium professus retinuerit, non esse residuae pecuniae actionem, quia eam privatus fisco debeat, et ideo inter debitores eum ferri: eamque ab eo is, qui hoc imperio utitur, exigeret, id est pignus capiendo, corpus retinendo, multam dicendo. sed eam quoque lex iulia residuorum post annum residuam esse iussit.

cy. Dlatego należy wnikliwie rozważyć co jest rzeczą uświęconą albo jaki występek podpada pod pojęcie przestępstwa świętokradztwa.

2. Labeon w trzydziestej ósmej księdze *Pośmiertnych dzieł* mówi, że sprzeniewierzenie majątku publicznego to kradzież pieniędzy publicznych lub poświęconych bogom dokonana nie przez tego, dla którego było to szkodą i z tego powodu stróż świątyni wobec tych [rzeczy], które zostały mu powierzone nie popełnia przestępstwa sprzeniewierzenia.

3. Niżej w tym samym rozdziale [Labeon] pisze, że nie tylko pieniądze publiczne, lecz także prywatne mogą być powodem przestępstwa sprzeniewierzenia, jeśli ktoś wziął to, co jest winien skarbowi państwa, udając, że jest wierzycielem skarbu państwa, chociaż zabrał pieniądze prywatne.

4. Ten zaś, kto przyjmuje pieniądze, aby je przenieść, lub ktokolwiek inny, kto ponosi odpowiedzialność co do pieniędzy, nie dopuszcza się sprzeniewierzenia [pieniędzy publicznych].

5. Senat nakazał, aby ustawie o sprzeniewierzeniu [pieniędzy publicznych] podlegali ci, którzy bez upoważnienia tego, kto kieruje tą sprawą, wykonują uprawnienie przeglądu i kopiowania dokumentów publicznych.

6. Tego, kto pieniądze publiczne przeznaczone na jakieś cele zachowa i nie wypłaci, podlega karze na mocy tej ustawy, jak napisał Labeon w trzydziestej ósmej księdze *Pośmiertnych dzieł*. Przeciw temu zaś, kto odchodząc z prowincji, zgłosiwszy do skarbu państwa zatrzyma pieniądze, które miał u siebie, nie wszczyna się procesu o zabór pieniędzy, ponieważ winien jest je skarbowi jako człowiek prywatny i dlatego należy go zaliczyć do dłużników; winien ich od niego zażądać ten, kto sprawuje tę władzę, a to poprzez przyjęcie zastawu, uwięzienie, nałożenie grzywny. Lecz *lex Iulia* o funduszach zatrzymanych nakazała, aby także te pieniądze po roku były traktowane jako zatrzymane.

D. 48,13,12 (*MARCIANUS libro primo iudiciorum publicorum*):

pr. Hac lege tenetur, qui in tabulis publicis minorem pecuniam, quam quid venierit aut locaverit, scripserit aliudve quid simile commiserit.

1. Divus severus et antoninus quendam clarissimum iuvenem, cum inventus esset arculam in templum ponere ibique hominem includere, qui post clusum templum de arca exiret et de templo multa subtraheret et se in arculam iterum referret, convictum in insulam deportaverunt.

D. 48,13,13 (*ULPIANUS librosexagensimo octavo ad edictum*):

Qui perforaverit muros vel inde aliquid abstulerit, peculatus actione tenetur.

D. 48,13,14 (*MARCELLUS libro vicensimo quinto digestorum*):

Peculatus nequaquam committitur, si exigam ab eo pecuniam, qui et mihi et fisco debet: non enim pecunia fisci intercipitur, quae debitori eius aufertur, scilicet quia manet debitor fisci nihilo minus.

D. 48,13,15 (*MODESTINUS libro secundo de poenis*):

Is, qui praedam ab hostibus captam subripuit, lege peculatus tenetur et in quadruplum damnatur

D. 48,13,16 (*PAPINIANUS libro trigensimo sexton quaestionum*):

Publica iudicia peculatus et de residuis et repetundarum similiter adversus heredem exercentur, nec immerito, cum in his quaestio principalis ablatae pecuniae moveatur.

D. 48,13,12(10) (MARCIANUS w księdze pierwszej *Procesu karnego*):

pr. Ustawie tej podlega ten, kto w dokumentach publicznych zapisze mniejszą sumę pieniędzy niż ta, za którą coś zostało sprzedane lub wynajęte, lub popełnił coś podobnego.

1. Boski Sewer i Antonin pewnego bardzo znanego młodzieńca, kiedy wyszło na jaw, że wniósł do świątyni niewielką skrzynię i zamknął w niej człowieka, który po zamknięciu świątyni wyszedł ze skrzyni, zabrał wiele ze świątyni i z powrotem umieścił się w skrzyni, po udowodnieniu mu tego, deportowali na wyspę.

D. 48,13,13(11)(ULPIAN w księdze sześćdziesiątej ósmej *Komentarza do edyktu*):

Ten, kto przedziurawi mury lub coś stamtąd zabierze, podlega oskarżeniu o sprzeniewierzenie [pieniędzy publicznych].

D. 48,13,14(12) (MARCELLUS w księdze dwudziestej piątej *Digestów*).

Sprzeniewierzenia [pieniędzy publicznych] nie dopuszczam się w ogóle, jeśli domagam się pieniędzy od tego, kto jest dłużnikiem zarówno moim, jak i skarbu państwa; nie pozbawia się bowiem skarbu państwa pieniędzy, które zabiera się jego dłużnikowi, a to dlatego, że mimo to pozostaje on dłużnikiem skarbu [jak przedtem].

D. 48,13,15(13) (MODESTYN w księdze drugiej *O karach*):

Ten, kto zabiera łup zdobyty na wrogach, podlega karze za sprzeniewierzenie [pieniędzy publicznych] i skazuje się go na nią w poczwórnej wysokości.

D. 48,13,16(14) (PAPINIAN w księdze trzydziestej szóstej *Zagadnień*):

Postępowanie karne o sprzeniewierzeniu [pieniędzy publicznych] zarówno w sprawach tych, którzy sprzeniewierzyli fundusze publiczne, jak i tych, którzy dopuścili się żdzierstw, podobnie egzekwuje się wobec spadkobiercy, i bardzo słusznie, skoro w tych przypadkach poruszana jest zasadniczo kwestia zaboru pieniędzy.

KOMENTARZ

Ad D. 48,13,1

Tekst określa kategorie rzeczy ruchomych, których kradzież lub sprzeniewierzenie były traktowane jako przestępstwo *peculatus* oraz opisuje czyny podpadające pod to przestępstwo.

Ad D. 48,13,2

Tekst wymienia odrębne od *peculatus*, przestępstwo przywłaszczenia pieniędzy publicznych, które zostały powierzone sprawcy (urzędnikowi państwowemu) i nie zostały w całości wydane na dany cel (tzw. fundusze zatrzymane – *crimen de residuis*).

Ad D. 48,13,3

Tekst określa sankcje karne za przestępstwo *peculatus*.

Ad D. 48,13,4

Jako odmianę *peculatus* tekst wskazuje świętokradztwo (*sacrilegium*), kradzież rzeczy uświęconych (*res sacrae*) stanowiących własność publiczną.

Ad D. 48,13,5

Tekst wymienia podstawy powierzenia pieniędzy publicznych urzędnikom państwowym; nie wydanie funduszy w całości na dany, określony cel stanowiło *crimen de residuis*.

Ad D. 48,13,6

Tekst przedstawia czyn zabroniony (kradzież złożonej w świątyni rzeczy należącej do osoby prywatnej) oraz wskazuje podstawę wniesienia sprawy do sądu (skarga z tytułu kradzieży).

Ad D. 48,13,7

Tekst obejmuje zasady, które winny być uwzględnione przez sądy przy wymierzaniu kary za świętokradztwo.

Ad D. 48,13,8

Tekst przedstawia czyny (bezprawne bicie monety lub kradzież monety) podpadające pod *peculatus*.

Ad D. 48,13,9

Tekst określa okres przedawnienia (pięć lat) w wypadku *peculatus*.

Ad D. 48,13,10

Tekst zawiera opis czynów (usuwanie lub bezprawną zmianę treści tablic, zmiana treści dokumentów publicznych) podpadających pod *peculatus*.

Ad D. 48,13,11

Tekst przedstawia różne czyny podpadające pod *peculatus*, *sacrilegium* i *crimen de residuis*.

Ad D. 48,13,12

Tekst przedstawia stan faktyczny, przykład usiłowania przestępstwa świętokradztwa.

Ad D. 48,13,13

Tekst przedstawia czyn (uszkodzenie muru) najprawdopodobniej podpadający pod *peculatus*.

Ad D. 48,13,14

Tekst przedstawia czyny bezprawne (żądanie pieniędzy od osoby prywatnej poprzez fałszywe podawanie się za wierzyciela lub przedstawiciela fiskusa) podpadające pod *peculatus*.

Ad D. 48,13,15

Jako czyn podpadający pod *peculatus* tekst wskazuje kradzież łupu zdobytego na wrogu

Ad D. 48,13,16

Tekst zawiera rozstrzygnięcie, że za sprzeniewierzenie pieniędzy publicznych lub tzw. funduszy zatrzymanych, podobnie jak w przypadku żdzierstw (*repetundae pecuniae*), do odpowiedzialności karnej można było pociągnąć spadkobierców.